

De VOC, Johannes Camphuys en Lombok

lezing Herman Keppy op 11 december 2008 in de Johannes Camphuysstraat, Utrecht.

In 1986 zit Nelson Mandela nog in de gevangenis. Zijn echtgenote Winnie bezoekt Utrecht. Juist voorafgaand aan dat bezoek, besluit het gemeentebestuur een naam aan te brengen op de brug in de nabijheid van de School voor de Journalistiek aan de Ravellaan.: Paul Kruger Brug. Kruger is een van de grondleggers van de apartheid; een groep leerling-journalisten, waaronder ikzelf, verandert in no-time met verf de naam in: Sowetobrug, zoals de brug nu nog heet. Tijdens de lobby in de gemeenteraad schaaft het lid van de in 1986 nog bestaande Communistische Partij Nederland zich principieel niet achter de actie van de studenten. Immers, als hij hiermee akkoord gaat, moeten straks alle foute namen zoals die in bijvoorbeeld de wijk Lombok worden veranderd – dat kost geld.

Achteraf had die meneer van de CPN een punt, niet alleen vanwege de kosten, maar eigenlijk zijn die foute namen een uitstekend middel om Nederland te blijven herinneren aan haar bedenkelijk koloniaal verleden.

Lombok

Neem Lombok, die wijk zal zo zijn genoemd, na de slachting die op het eiland Lombok werd aangericht in 1894. Ewald Vanvugt schreef er een boek over, De Schatten van Lombok. Op de flap is te lezen: "Eind 1894 werd het eiland Lombok door het Nederlandsch Indische leger veroverd in een bloedige oorlog met honderden gesneuvelden onder de invasiemacht en duizenden onder de plaatselijke verdedigers. Meteen na de strijd maakten de overwinnaars zich meester van een inmiddels legendarische oorlogsbuit: 250 kg goudgeld, 7199 kilo zilveren munten en meer dan duizend kostbare ringen, krissen, kannen, juwelen en andere siervoorwerpen." Lombok in Utrecht blijft ons voor altijd herinneren aan die misdaad.

Johannes Camphuys

Een van de straten in de wijk Lombok is vernoemd naar Johannes Camphuys, van 11 januari 1648 tot 24 september 1691 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië. Geboren te Haarlem op 18 juli 1634. In zijn jeugd was hij zilversmidleerling in Amsterdam. Hij vertrok in 1653 naar Indië aan boord van het schip De Lastdrager Het schip leed echter

schipbreuk op 2 maart 1653 bij de Shetland Eilanden. Camphuys overleefde de ramp en vertrok op 23 augustus 1653 aan boord van de Vergulde Draak alsnog naar Indië. Hij werd klerk bij de algemene secretarie in Batavia en later onderkoopman in Batavia, nu Jakarta. Na 11 jaar op de secretarie werd hij koopman en in 1670 opperkoopman. Hoe goed of slecht hij was? Nederland kwam naar Indië om zich te verrijken, via de handel en als dat niet ging, al rovend. Johannes Camphuys zou zich wel hebben ingezet voor de inheemsen, maar hoe, dat behoeft nog eens te worden uitgezocht. Anderzijds was hij een van de eersten die over de vaderlandse held J.P Coen schreef, de stichter van Batavia en de eerste van zijn voorgangers in Batavia.

Jan Pieterszoon Coen

De Jan Pieterszoon Coenstraat loopt toevallig evenwijdig aan de Johannes Camphuysstraat in Lombok. Over Coen schrijft de Indonesiër Mochtar Lubis in 'Het Land onder de Regenboog (Sijthoff, 1979): " Zo er al, om met Coens woorden te spreken 'dat er in Indië wat groots verricht is', dan is dat onder meer gepaard gegaan met het uitmoorden van dorpen, het ontvolken van gebieden en het verwoesten van bouwgronden. (...) Zijn optreden in Banda in 1621 (...) moest aantonen dat de VOC niet met zich liet sollen en dat zij, de Nederlanders, voortaan de dienst zouden uitmaken. Er werden daar ongeveer vijftienduizend mensen vermoord, uitgehongerd of van de eilanden verdreven en hun leiders werden na een schijnproces ter dood veroordeeld en vervolgens onthoofd door Japanse huursoldaten." Zelfs de gouverneur-generaal (1616-1619), Laurens Reaal, was geschokt over het optreden op Banda. Hij schreef, volgens Lubis: "Door die moord en mishandeling zal Holland voortaan bekend worden als het wreedste land in de wereld." Slechts een gering aantal Bandanezen wist te ontkomen en woont tot op de dag van vandaag in twee dorpen op de Keieilanden.

VOC-mentaliteit

Premier Balkenende gaf een tijdje terug te kennen dat hij graag de VOC-mentaliteit terug wenst. In 2002 al meende de regering het feit te moeten vieren dat 400 jaar daarvoor de VOC werd opgericht. Grote multinationals sponsorden grif. Schrijver Alfred Birney was een van velen die zich hardop afvroeg, waarom dat feit moest worden gevierd. In de Haagse Courant

memoreerde hij: "De VOC dankte haar welvaart voor een groot deel aan de Chinezen. Zij waren betrokken bij de opbouw van Batavia en de ontginning van de zogenoemde Ommelanden en beschikten over de beste handelscontacten. Het Hollandse gezag probeerde immigratie van Chinezen af te remmen door koelies rechteloos voor Chinese ondernemers te laten werken, zoals men hier thans illegalen door tuinders laat gebruiken. Toen rond 1720 de suikermarkt inzakte door concurrentie van Brazilië gingen vele Chinezen failliet en werden talloze koelies werkloos. In 1740 kondigde het Hollandse gezag de deportatie af van alle koelies uit de Ommelanden naar Hollandse vestigingen buiten Java. Geruchten deden de ronde dat de koelies onderweg in zee zouden worden gedumpt en zo kwam het dat de Chinezen in opstand kwamen. Grote bendes trokken moordend en plunderend door de Ommelanden en het kwam zelfs tot een stormloop op Batavia. De Hollanders vreesden dat de Chinezen uit Batavia zouden gaan samenwerken met die uit de Ommelanden. Een massale huiszoeking bij de Chinezen in de stad mondde uit in een ongehoorde slachting, waarbij het Hollandse gezag premies uitloofde voor elk afgehakt Chinees hoofd. In drie dagen tijd werden 'met Gods hulp' vijf- tot tienduizend Chinezen afgemaakt. Het Hollandse gezag vond het toen wel genoeg en herstelde de rust. Chinezen mochten voortaan alleen nog in speciale wijken wonen. In Batavia, het huidige Jakarta, werd dat Glodok, waar nog altijd veel Chinezen wonen. Er kleeft bloed aan de wijnglazen op het Binnenhof. Benieuwd hoe ze er vandaag de afwas gaan doen."

Vuyl bedryf

Johannes Camphuys had oorspronkelijk voor zilversmid geleerd. In zijn wapen is daarom een hamertje afgebeeld. Nou ten minste geen brullende leeuwen en moordwapens afgebeeld. Over Coen en andere VOC-helden zijn allerlei artikelen en boeken geschreven over de verschrikkingen die ze hebben aangericht. Van Camphuys niet. We weten dat er tijdens zijn bestuur wel opstanden tegen het Nederlands bestuur waren, zoals die van de nu nationale volksheld van Indonesië Surapatti. we weten dat die opstanden keihard de kop werd ingedrukt, maar ze worden niet meteen in verband gebracht met de hoogste gezagsdrager. Sterker in oude boeken wordt hij geportretteerd als een door en door eerlijk man, die zich hevig ergerde aan de "quade handelingen en het vuyl bedryf" van vele ambtenaren.

Van Riebeeck

Met die quade handelingen en het vuyl bedryf werd gedoeld op het feit dat de VOC-kooplui niet alleen Holland rijk maakten, maar zich ten koste van Holland vooral ook zichzelf probeerden te verrijke. Mooi voorbeeld is Jan van Riebeeck, de stichter van Kaapstad en het land dat nu Zuid Afrika heet. Deze Van Riebeeck was gewoon verbannen door de VOC omdat hij in Azië de boel had opgelichtte. Uiteraard wordt ook Van Riebeeck geëerd met straten en beelden. Volkskrant-correspondent Hans Moleman ziet hem in 2002: "Hij staat er nog, de oude boef, op de kop van de Heerengracht in Kaapstad - Jan van Riebeeck, hoog op zijn sokkel, de blik op de Tafelberg, rug naar de Tafelbaai. Zijn vrouw Maria staat op haar eigen sokkel gezellig naast hem, in het plantsoen tussen het voortrazend verkeer."

Camphuys raakt zo in de clinch met medebestuurders in Batavia dat hij gedurende twee jaar de plaatselijke raadvergaderingen overslaat. Een historicus schrijft: "Maar als zij een besluit namen, dat niet naar de smaak van de gouverneur was, vernietigde hij hetzelfde zonder zig met iets te moeien." Lekker die VOC-mentaliteit!

Mecennas

Johannes Camphuys vertrok in 1671 als opperhoofd naar de VOC-post in Deshima in Japan. Deze functie kregen normaal alleen vertrouwelingen van de regering. Na een jaar keerde hij, zoals gebruikelijk voor die functie, terug en bekleedde de functie daarna nog 2 keer (in 1673 en 1675).

Japan fascineerde hem zo dat hij later de medicus Dr Engelbert Kaempfer naar Japan zond en hem in staat stelde zijn beroemde Beschryvinghe van Japan uit te geven. Grote verdienste verwierf hij zich door zijn zorg voor het beroemde "Kruytboeck" van Rumphius. Dit ging met het schip, dat het naar patria zou overbrengen, verloren, maar Camphuys had uit voorzorg er te Batavia enige copieën van laten maken.

Camphuys was niet gierig, onnederlands. Iemand anders die hij hielp was François of Frans Withoos (1665-1705) die vertrok als soldaat naar Batavia in Oost-Indië, maar tekenaar werd in dienst van Gouverneur-Generaal Camphuys. Deze liet hem ter plaatse planten, insecten en andere dieren tekenen. Frans Withoos werd door deze liefhebber van de tropische natuurhistorie zo rijkelijk betaald dat hij na zijn terugkomst naar Hoorn onbezorgd kon leven tot zijn overlijden in 1705.

Tussen Kunst en Kitsch

Een apothekersvaasje met de initialen I.C. (van Johannes Camphuys) heeft een aantal jaren geleden maar liefst € 12.000 opgebracht. Hoeveel zou het Zilverservies waard zijn dat volgens de legende voor Camphuys werd gesmeed, als het ooit wordt gevonden? De opdracht voor de vervaardiging werd via een vriend gegeven aan de oude leermeester van Camphuys, die waarschijnlijk geen weet meer had van zijn oude leerling. Camphuys zou hem bovenmatig hebben beloond. Zelf had hij ook niet te klagen. In 1690 zwakke gezondheid woirdt hij ontslagen uit rijksdienst met behoud van rang en wedde, benevens een lijfwacht van een vaandricht, sergeant en Korporaal met twaalf man.

Edam

Voor de kust van Java bij Jakarta liggen vele eilandjes: Purmerend, Rotterdam, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Haarlem, Monikkendam, Enkhuizen, Middelburg, Leiden en Edam. Dat laatste eiland kreeg Camphuys ook nog eens als geschenk van de VOC. Hij liet er een Japans huis bouwen en voerde dieren vanuit de hele archipel aan voor zijn privé-dierentuin. Hoefde hij gelukkig niet allemaal zelf te kopen. De sultan van Bengalen schenkt hem: 5 paarden, 20 slaven en 2 struisvogels.

Johannes Camphuys overlijdt echter niet op Edam, maar op zijn verblijf in Batavia, op zijn 61ste verjaardag in 1695. Hij is in de Hollandse kerk te Batavia begraven.

Batavia werd bij de onafhankelijkheid van Indonesië weer Jakarta. De eilanden Purmerend, Rotterdam, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Haarlem, Monikkendam, Enkhuizen, Middelburg, Leiden en Edam kregen een Indonesische naam (Edam werd Pulau Damar Besar). Het beeld van Coen werd neergehaald. De straten genoemd naar al die fouterikken werden terecht herdoopt. Overigens werden en worden de goede Nederlanders nog steeds herdacht, zoals Multatuli, Mr. Van Deventer en Dr. Roll.

Rawagede

We gaan weer naar het heden. Vorige week is een verzoek om schadeloosstelling van overlevenden van het bloedbad in Rawagade afgewezen. 431 onschuldige mannen en jongens werden vermoord door een Nederlandse eenheid in december 1947. Waarom afgewezen? Het feit zou verjaard zijn!

De vader van Alfred Birney, van wie ik net voorlas, behoorde net als mijn vader bij een eenheid van de mariniers die in de tijd van de Politionele Acties (1947-1949) keihard optrad. Alfreds vader was een Indische Nederlander, een tweederangs burger in Indie. Mijn vader was een 'inlander', derderangs burger. Mijn vader was nog inlander! Dat betekende in Nederlands Indië dat hij niet de gelijke kansen kreeg als Hollandse leeftijdgenoten, en nooit een hogere maatschappelijke positie kon bekleden. In de bioscoop moest hij zitten in de kelas kambing (geitenklasse, op de grond voor de stoelen waren de Hollanders zaten). De mooie zwembaden waren voor hem taboe: 'Verboden voor inlanders!'. In Batavia was er zelfs een bord dat zei: 'Verboden voor inlanders... en honden!'

Herinneren

Mijn vader en die van Alfred zijn door de Nederlandse autoriteiten ingezet voor de smerigste operaties en zwaar getraumatiseerd door de Politionele Acties. Dat en het feit dat zij daarbij ook nog werden gediscrimineerd, is wellicht de reden dat wij nog steeds over het kolonialisme schrijven en spreken. De Johannes Camphuysstraat, Lombok en al die andere straten en standbeelden moeten blijven bestaan om Nederland voorgoed te blijven herinneren aan de ellende die in de VOC-tijd en daarvoor en daarna in de koloniën door Nederland en andere Westerse landen is aangericht in Azië, Australië, Afrika en Zuid- en Noord-Amerika.